

ISSN 1829-0531

ԽԱՉԱՏՈՒՐ ԱԲՈՎՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՆՐԵՍ
№ 3 (52)

ԵՐԵՎԱՆ - 2021

ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՆՐԵՍ
АРМЕНОВЕДЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ
JOURNAL FOR ARMENIAN STUDIES

Հիմնադիր՝ «Խաչատուր Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական համալսարան» հիմնադրամ

Խմբագրական խորհուրդ՝

Ռ. Կ. Միրզախանյան (նախագահ),

Մ. Գ. Գիլավյան (**գլխավոր խմբագիր**),

Ա. Ա. Ավագյան, Ա. Վ. Գալստյան, Ս. Դ. Դանիելյան,

Ա. Գ. Դոլուխանյան, Լ. Մ. Խաչատրյան, Վ. Լ. Կատվալյան,

Ա. Հ. Հակոբյան, Վ. Գ. Համբարձումյան, Ա. Ա. Մակարյան,

Է. Ս. Մկրտչյան, Ս. Պ. Մուրադյան,

Մ. Ադամյան (Մեծ Բրիտանիա), Հ. Նալբանդյան (ԱՄՆ), [Ա. Սեփեթճյան] (Բելրուժ)

Ա. Հ. Հարությունյան (**պատասխանատու քարտուղար և տեխնիկական խմբագիր**)

Գրանցման վկայական՝ 211.200.00182

Գրանցման տարեթիվը՝ 26.03.2003 թ.

Պարբերականությունը՝ եռամսյա

Բոլոր նյութերն ուղարկվում են գրախոսության:

Հոդվածները տպագրվում են անվճար: Ցանկացողները հանդեսը կարող են ձեռք բերել համալսարանի հաշվեհամարին (1570027790960100) փոխանցելով համարի արժեքը:

Արտատպության դեպքում հղումը «Հայագիտական հանդես»-ին պարտադիր է:

Մեր հասցեն՝ Երևան, Ալեք Մանուկյան փ. 13, հեռախոս՝ 55-60-30 (1-20)

Էլեկտրոնային փոստ՝ hayagitakanhandes@gmail.com

Կայքէջ՝ www.hayagitakan-handes.com

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

ԱԼԲԵՐՏ ՄԱԿԱՐՅԱՆ

Երևանի պետական համալսարան

Բան. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր

albert.makaryan@ysu.am

**ԳՈՒՐԳԵՆ ՄԱՀԱՐՈՒ ԻՆՔՆԱԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ ՎԻՊԱԿՆԵՐԻ
ՂԱՍՄԱՎԱՆԴՄԱՆ ՇՈՒՐՁ**

Բանալի բառեր և արտահայտություններ. կրթության նոր չափանիշներ, դասավանդման մեթոդիկա, դասագիրք, 7-րդ դասարան, հայ գրականություն, ազգային և համամարդկային հարաբերակցություն, Գուրգեն Մահարի, ինքնակենսագրական վիպակ, «Մանկություն», «Պատանեկություն», արդիականություն:

Ключевые слова и выражения: новые критерии образования, методика преподавания, учебник, 7-й класс, армянская литература, соотношение национального и общечеловеческого, Гурген Маари, автобиографическая повесть, «Детство», «Отрочество», актуальность.

Key words and expressions: new standards of teaching; methods of teaching; textbook; 7th grade; Armenian literature; relationship between the national and the universal; Gurgen Mahari; autobiographical novelette; “Childhood”; “Boyhood”; modernity.

Այս հրապարակումը, ավելի որոշ` ՀՀ հանրակրթական դպրոցի 7-րդ դասարանի **հայ գրականության** դասագրքում տեղ գտած կոնկրետ մի թեմայի («Գուրգեն Մահարի. «Մանկություն» և «Պատանեկություն» վիպակները») դասավանդման իմ կողմից առաջարկվող **նմուշօրինակը**, թվով երրորդն է, որը միտումնավոր տպագրում եմ ՀՊՄՀ-ի հանդեսի «Մանկավարժություն» բաժնում` հուսալով, որ այն կարող է օգտակար լինել հայոց լեզվի և գրականության ապագա ուսուցիչներին: Ուշադիր ընթերցողը ենթատեքստից, հարկավ, կհասկանա իմ խորին անհանգստությունն արդեն մեկ տարի հրապարակ նետված նոր դասագրքերի ստեղծման, այսպես կոչված, նոր չափորոշիչների` հայոց դպրոց ներմուծման ակնհայտ ապագային ծրագրի համար:

Ի պաշտպանություն ազգային դպրոցի` զանազան հարթակներից ելույթ ունեցան խոհուն բազմաթիվ մտավորականներ, նախկին դասագրքերի լրջմիտ հեղինակներ` սթափ հայացքով քանիցս բացատրելով, որ դասագրքերի մատուցվող նյութերում **ազգայինն ու համամարդկայինն**

հարաբերակցության մեջ ամենից առաջ պետք է գերակայեն հայ ժողովրդի ճակատագրի ու բարոյահոգեբանական կեցվածքի ուրույնությունը, հետո նոր դրանք աղերսվեն համամարդկային արժեքաբանությանը, նաև գրական նյութերի ուսումնասիրությունները կատարվեն միանգամայն թարմ, ժամանակակից՝ 21-րդ դարի ոգուն ու հոգեբանությանը համահունչ՝ այդպիսով լայն հուն բացելով աշակերտի ինքնուրույն մտածողության համար: Պատասխանը... «Ձայն բարբառոյ յանապատի»... Ավելի ճիշտ՝ խոր լռությանը հաջորդած «դատավճիռը»։ «Միննույնն է, պիտի փոխենք»:

Բայց և այնպես՝ ես շարունակում եմ ներկայացնել իմ գիտամանկավարժական կենսափորձից ստեղծված հերթական դասընթացը:

Գ ՈՒ Ր Գ Ե Ն Մ Ա Հ Ա Ր Ի

(1903 - 1969)

Դերենիկ Դեմիրճյանի, Եղիշե Չարենցի և Ակսել Բակունցի հետ միասին նորագույն շրջանի հայ գրականության ստեղծմանն ու զարգացմանը մեծ նպաստներ է բերել նաև **Գուրգեն Մահարին**: Նա նուրբ ապրումների և քնքուշ երազների բանաստեղծ է, երևելի արձակագիր ու եղեռնագարկ սերնդի արդարամիտ տարեգիր:

Դու կծանոթանաս

- Գուրգեն Մահարու կենսագրության կարևոր որոշ դրվագների.
- հեղինակի և նրա մասին պատմող հուշերին.
- «Բալլադ Չալոյի և առաջին սիրո մասին», «Օրոր, օրոր...» բանաստեղծություններին.
- «Մանկություն» և «Պատանեկություն» ինքնակենսագրական վիպակների մի քանի հատվածների:

Դու կիմանաս

- Հեղինակի ստեղծագործության ընդհանուր բնութագիրը.
- նրա քնարերգության ու արձակի որոշ առանձնահատկություններ:

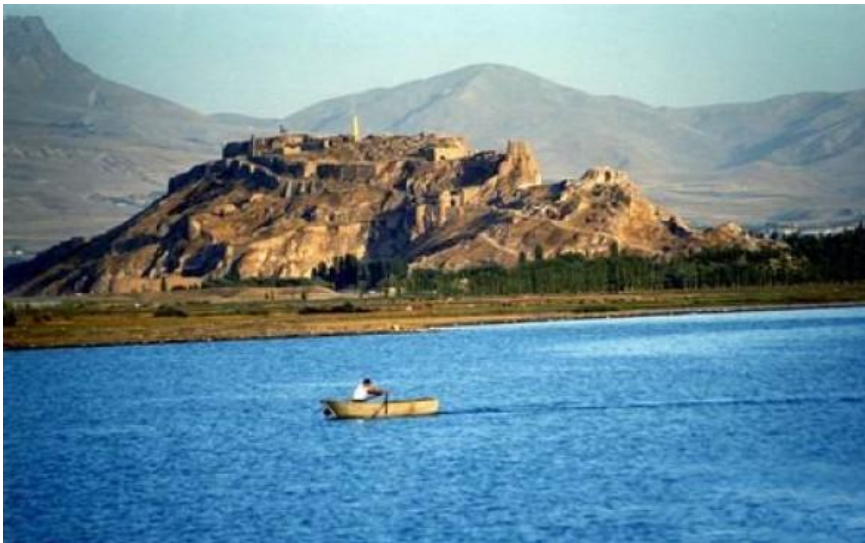
Կտվորես

- Մեկնաբանել ինքնակենսագրական վիպակի բնորոշ հատկանիշները.
- գրական երկը համեմատել նույն թեմաներով ստեղծագործած այլ հեղինակների գործերի հետ:

Հետազոտական և ստեղծագործական աշխատանքի թեմաներ

- Հայրենի եզերքի պատկերները Գուրգեն Մահարու բանաստեղծություններում, հուշերում և արձակ էջերում:
- Վանի ու իր Այգեստան թաղամասի ներկայացում-պոստեր:

ԴԱՍ 1 ԾՆՆԴԱՎԱՅՐՆ ՈՒ ԸՆԴՀԱՏՎԱԾ ՄԱՆԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Վանա լճի ափին գտնվող Վան քաղաքը

ՎԱՆ

Վանը համահայկական առաջին պետության՝ Ուրարտուի մայրաքաղաքն էր, որը կրում էր Տուշպա անունը: Այն հետագայում դառնում է Վասպուրական աշխարհի կենտրոնը և Արծրունիների արքայատոհմի գահանիստը: Նոր և նորագույն ժամանակներում հայ ազգային-ազատագրական պայքարի կենտրոններից էր և 1915 թ. ապրիլին իր հերոսական ինքնապաշտպանությամբ փառավոր էջ գրեց հայոց պատմության մեջ: Ցավոք, հայաթափվեց և այժմ լիովին թուրքարնակ է:

1. *Ղու երբե՛կ լսե՛լ էս Վան քաղաքի, Վանա լճի, Աղթամար կղզու և համանուն վանքի մասին:*
2. *Գիտե՛ս՝ ու՛րքեր են եղել նշանավոր վանեցիները, այդ թվում՝ Գուրգեն Մահարին:*

Գուրգեն Մահարին (Գուրգեն Աճեմյան) ծնվել է 1903 թ. Արևմտյան Հայաստանի Վան քաղաքում՝ ուսուցչի ընտանիքում: Նա դեռ շատ փոքր էր՝ 4 տարեկան, երբ մի չար արկածով սպանվում է հայրը՝ Գրիգորը: Երեխան տարիներ շարունակ հիմնականում ապրում է տատի՝ Յուդաբերի մոտ, որին հասակակից կանայք Օղիկ էին անվանում: «Օղիկ... լավ է ասված, իսկապես նա մի փոքրիկ, փայլուն օղ էր իմ մանկական հիշողությունների շողշողուն շղթայում», - հետագայում այսպես պիտի գրեր Մահարին սիրելի տատի մասին:

Նախնական կրթությունն ստացել է Վանի Նորաշեն ու Երամյան վարժարաններում: Ցավալիորեն կարճ է տևում *Գուրիսի*, ինչպես տատն էր նրան փաղաքշաբար կանչում, մանկությունը. Մեծ եղեռնի շրջանում՝ 1915 թ. հուլիսի 18-ին, դատարկվում է ինքնապաշտպանական հերոսամարտում հաղթանակած Վանը: «Առավոտ լուսո եղավ,- հիշում է Մահարին իր գլուխգործոց վեպում՝ **«Այրվող այգեստաններ»**-ում,- և, ըստ ամենայնի՝ արդար արեգակ, թեպետ չէին երևում ո՛չ առավոտը, ո՛չ արևը: Չէին երևում, որովհետև փոշին կանգնել էր և՛ առավոտի, և՛ լույսի, և՛ արեգակի, և՛ արդարության դեմ: Փոշի, փոշու մեջ լողացող, աղմկոտ մարդիկ, կանայք, երեխաներ, սայլեր, անասուններ»:

Գաղթի ժամանակ ճանապարհին ուժահատ Օղիկ տատն իրեն նետում է գետը. «Հիշողությանս աղմուկի միջից լսում եմ տատիս «ամա՛ն...» հառաչանքը, տատիս վերջին ձայնը, տատիս ձայնը, որն այլևս չհնչեց ինձ համար ոչ մի արևի տակ...»: Այդ ճանապարհին Գուրիսը կորցնում է նաև իր բոլոր սիրելիներին՝ մայրիկին՝ Հայկանուշին, որին կրճատ Անուշ էին ասում, հոր սպանության վշտից խելագարված քույրիկին՝ Ադրինեին, եղբայրներին՝ Սուրենին ու Խորենին, անգամ՝ շնիկին:

Մի բեկոր Գուրգեն Մահարու տուն-թանգարանից, որը երկար տարիներ ինձամբով պահպանվում էր գրողի այրու՝ լիտվուհի Անտոնինա Պավլիտայտեի (1923-2018) կողմից:

Երեխան սիրել է Վանի հեքիաթային այգեստանները, մրգերը, ծաղիկները, լիճը, կենդանիներին, հատկապես շներին:

Փոքրիկ Գուրգենի սիրելի շան անունը Չալո էր, որին հետագայում ինքը նվիրեց մի գեղեցիկ ստեղծագործություն՝ «**Բալլադ Չալոյի և առաջին սիրո մասին**» վերնագրով (1926): Այն պատմում է երեխայի առաջին անկրկնելի սիրո, առաջին վշտի ու առաջին արցունքի մասին:

Փոքր-ինչ տեսություն

Բալլադը՝ իբրև գրական տեսակ, անցել է զարգացման երկար ուղի: Բալլադի պատմությունը ցույց է տալիս, որ, չնայած դարերի ընթացքում կրած բոլոր փոփոխություններին, նրա մեջ պահպանվել են կայուն մի շարք գծեր, որոնց վրա էլ հենվում է դիպաշարի միասնությունը: Դա դեպքերի և դեմքերի քնարական ուժեղ գունավորումն է, լարվածությունը, համեմատաբար ոչ մեծ ծավալը: Սակայն ամենից կարևորը պետք է համարել բալլադի բովանդակության ոչ սովորական, բացառիկ բնույթը, պայմանական, նույնիսկ ֆանտաստիկ պատկերների առկայությունը:

Հայ գրականության մեջ բալլադի լավագույն օրինակներ են Հովհաննես Թումանյանի «Փարվանան», «Ախթամարը», «Աղավնու վանքը», «Թագավորն ու չարչին», Ավետիք Իսահակյանի «Հավերժական սերը», «Ասպետի սերը» և, իհարկե, Գուրգեն Մահարու «Բալլադ Չալոյի և առաջին սիրո մասին»-ը:

Չքնաղ էր Չալոն, ինչպես Մահարին է ասում՝ չալ-չալ «աչքուն», այսինքն՝ գեղաչ, խատուտիկ աչքերով: Նան աշխույժ էր, քայլում էր հպարտ նազանքով՝ սլվլուն (թեթև) պոչը ցցած: Իսկ երեխան էլ նրան պոչից մինչև վիզը զարդարում էր հին գորոցից (պահարանի արկղիկ) գտած գույնզգույն կտորներով ու ոսկեթել ասեղնագործ ժպավենով՝ սրմայով, և զբոսանքի տանում դաշտերը.

1

Չալոն իմ շո՛ւնն էր, չալ-չալ աչքո՛ւն էր,
Չալոն չքնաղ էր, պայծա՛ռ Չալո.
Ընկնում էր ոտիս, աչքը փակում էր,
Ծածկվում էր տատիս հին շալով:

Ես հանում էի մեր հին գորոցից
Գույնզգույն լաթեր ու սրմա,
Զարդարում էի պոչից մինչև վիզ
Ու տանում դաշտերը նրան:

Չալոն քայլում էր պչրուհու նման,
Սլվլուն պոչը բռնած ցից,
Քավում էր ոտիս, մոռում էր մռայլ,
Մոռում էր հպարտ, հաճույքից:

Տուն էի բերում մութ փողոցներով,
Շների աչքերից անտես.

Դանդաղ իջնում էր կապույտ երեկոն
Ու ծածկում սար ու դաշտեր:

3. Դու սիրո՞ւմ ես շներին, ունե՞ս քոնը:

**4. Կարո՞ղ ես պատկերավոր նկարագրել շնիկիդ. ինչպիսի՞
բնավորություն ունի, արդյոք չարաճճի՞ է, վարքագծով երբեմն
հիշեցնո՞ւմ է քեզ: Այո՛, այո՛, մի՛ գարմացիր, քանի որ տարիների հետ
շներն ինչ-ինչ հատկանիշներով նմանվում են իրենց տերերին:**

5. Դու նրան երբեմն-երբեմն զարդարո՞ւմ ես:

Չալոն, սակայն, զոհ է գնում գաղթի դժվար ճամփեքին՝ մեծ վիշտ
պատճառելով երեխային: Եվ Գուրգենը մնում է անընկեր.

2

Չալոն իմ շո՛ւնն էր, չալ-չալ աչքո՛ւն էր,
Չալոն չքնաղ էր, պայծա՛ռ Չալո,
Ընկնում էր ոտիս, աչքը փակում էր,-
Բայց բանը վերջացավ չարով:

Գաղթի մութ ճամփին կորավ իմ շունը,
Ո՞վ գիտե՛ որ ձին կոխոտեց...
Շուրջը մեռնում էր վերջին աշունը,
Չմնաց ինձ ո՛չ մի ընկեր...

**6. Ի՞նչ խոհ է ծնում քո մեջ «շուրջը մեռնում էր վերջին աշունը»
պատկերը:**

**7. Դու շա՞տ կվշտանաս, եթե կորցնես շնիկիդ: Եթե այո՛, ապա
տխրությունդ ինչի՞ հետ կհամեմատես:**

Բալլադի երրորդ մասում երևում է պատանու արդեն երկրորդ սերը՝
կապտականաչ՝ «Խաժ աչքով մի աղջիկ», որն իր մլարուն՝ մշուշոտ բիբերը
հատել է տղային: Վերջինիս, սակայն, թվում է, թե դրանց միջից իրեն են
նայում Չալոյի աչքերը: Ասել է թե՛ կորսված «մանկության խորասուզվող
ոսկե մակույկից» մշտատև մորմոքում են առաջին զարմանալի սիրո
կարոտն ու կորած ընկերոջ հիշատակին նվիրված հավատարմությունը.

3

Մի աղջիկ եղավ իմ երկրորդ սերը,
Խաժ աչքով աշխույժ մի աղջիկ,
Ոսկեգույն էին նրա մազերը
Ու բուրում էին դարչին:

Մի օր միասին գնացինք այգի,
Հուլիսյան գիշերն էր նազում.

Նա չալ-չալ շորեր ուներ իր հագին,
Իսկ այգում՝ խաղողն էր հասնում:

Նստեցինք մենք թավ որթատունկի տակ,
Նա դրեց գլուխը ծնկիս,
Ես շոյում էի նրա վիզը տաք
Ու նայում մշուշված դեմքին:

Օ, սե՛ր իմ, սե՛ր իմ...– ինձ հառել էին
Բիբերը նրա մլարուն.–
Չալո՛ն է նայում նրա աչքերից,
Չալո՛ն է տխուր նայում:

Անհուշ նագում են որթատունկերը,
Իսկ հետո անձրևն է խշշում.
Քեզ չեմ մոռացել, կորած ընկերքս,
Քեզ չեմ մոռացել, իմ շո՛ւն...

.....
Օրերի հեովում նրա հաչոցը
Հնչում է կարծես լալով...
Չալո՛ն իմ շունն էր, չալ-չալ աչքո՛ւն էր,
Չալո՛ն չքնաղ էր, պայծա՛ռ Չալո...
.....

8. Ի՞նչ ես կարծում՝ «Իսկ հետո անձրևն է խշշում» տողն այլաբանորեն ի՞նչ է ակնարկում:

9. Գեղարվեստական գրականությունից (չափածո կամ արձակ) կարո՞ղ ես հիշել որևէ գործ, որը նվիրված լինի շանը: Ահա, օրինակ, Գուրգեն Մահարու կրտսեր ժամանակակիցներից մեկի՝ Վահագն Դավթյանի (1922-1996) «Շունը» բանաստեղծությունը, որը ևս գեղարվեստական ազդեցիկ պատկեր է՝ դարձյալ գաղթի ընթացքում ընտանեկան շան կրած տառապանքների մասին: Մի դեպքում այրվող այգեստանների քաղաքն է՝ Վանը, մյուս դեպքում՝ Մեծ եղեռնից բզկտված Արմավիրը.

Այստեղ կարելի է հղում տալ կայքին՝ Վ. Դավթյանի «Շունը» բանաստեղծությունը՝ Սիլվա Յուզբաշյանի կատարմամբ՝

<https://www.youtube.com/watch?v=cT51kWW8StI>

ՇՈՒՆԸ

Չեմ հիշում հիմա, թե անունն ի՞նչ էր...
Հայացքը տխուր, տխուր ու ջինջ էր:

Մորթը սևուկ էր ու չալ էր պոչը,
Աստղերի հետ էր նրա հաչոցը:

Նրա ոռնոցը լուսնի դեմքին էր,
Ու նրա տեղը մեր տան շեմքին էր:

Հետո ամեն ինչ մեզ-մշուշում է,
Եվ մշուշի մեջ ոռնում է շունը:

Նա մեր գնալու հոտը առել էր,
Ցավից կուչ եկել ու պառավել էր:

Տխուր էր այնպես ու սրտադող էր,
Ոռնում էր անվերջ, փորում էր հողը:

Եվ շան մասին էր իմ տատի հարցը.
- Ի՞նչ պիտի լինի խեղճ արարածը:

Հետո ամեն ինչ մեզ-մշուշում է,
Ու մշուշի մեջ ոռնում է շունը:

Մեր բեռը կապած ու ձին բարձած էր,
Մեր դռան առաջ արցունք ու լաց էր:

Շունը կլանչում, շեմքը թողնում էր,
Փաթաթվում տատիս, տխուր ոռնում էր:

Մերթ վազում դեպի մեր քարավանը,
Մերթ ետ էր դառնում, պառկում դռանը:

Հարցում էր անում, ասես, մեր շունը.
Թե թողնի՞ արդյոք այգին ու տունը,

Ծանոթ աստղերը, ծանոթ լուսինը,
Որ ամեն գիշեր մեր տան ուսին էր:

Հետո ամեն ինչ մեզ-մշուշում է,
Ու մշուշի մեջ ոռնում է շունը:

Տխուր գնգում է ձիու զանգակը,
Մեր ճամփան հեռու երկնքի տակ էր:

Ու քանի անգամ, ախ, քանի-քանի,
Նա եկավ հետքով մեր քարավանի:

Հիհն էր նա, լեզուն հանած էր,
Խոնավ աչքերում խոնավ մի հարց էր:

Փաթաթվում էր ինձ, լիզում էր ձեռքս,
Կիսում էր հացս, կիսում էր վերքս:

Ոռնում, վայում էր նա գիշերն ամբողջ
Ու ետ սլանում իր եկած ճամփով:

Հետո ամեն ինչ մեզ-մշուշում է,
Ու մշուշի մեջ ոռնում է շունը:

Կլանչում է նա, վազում հևիհև
Մեր քարավանի ու մեր տան միջև...

10. Գրի՛ր փոքրիկ շարադրություն՝ ներկայացնելով երկու գրողների շներին, փորձի՛ր համեմատել նրանց:

Գաղթի ճանապարհներին

Շուտով կտրվում է «մանկական հիշողությունների շողշողուն շղթան», և դեռ 12 տարին չբոլորած Գուրգենը, թողնելով ծննդավայրը, տասնյակ հազարավոր գաղթականների հետ բռնում է անհայտ հեռուների ճամփաները, որոնք պարուրված էին մահերով ու սարսափներով, անլուր տառապանքներով: Իգդիր, Էջմիածին, Դիլիջան, Թիֆլիս, Հյուսիսային Կովկասի քաղաքներ, Երևան, կրկին որբանոց և թեմական դպրոց. ահա որբ երեխայի՝ զրկանքներով ու փորձություններով լի ուղին: «1915 թվին ես Էջմիածին ընկա, հետո՝ Դիլիջան, հետո՝ Երևան, քաղաքից քաղաք, փողոցից փողոց, մահճակալից մահճակալ», - «Ինքնակենսագրական»-ի մեջ հետազայում այսպես պիտի գրեր Գուրգեն Մահարին:

Որքան էլ ցավալիորեն դժվար, որբանոցային կյանքի տարիները, այնուամենայնիվ, կոփում են հասակ առնող պատանուն. նա շփվում է ամենատարբեր մարդկանց հետ, ճանաչում կյանքի լույսն ու ստվերը, ձեռք բերում զանազան ընկերներ, որոնցից ոմանց կորուստը նորից ակոսում է արդեն խոցոտված մատղաշ հոգին: «Որքա՛ն տարօրինակ է լինում որբերի սերը, որքա՛ն տարօրինակ», - տարիներ հետո այսպես պիտի գրեր արդեն իմաստնացած գրողը: Եվ ահա մի կողմից հայրենի եզերքի և հարազատների կորուստներն ու կարոտները, մյուս կողմից որբանոցային կյանքի սիրային զգացմունքները փոթորկվում են պատանու ներաշխարհում, և նա Դիլիջանի որբանոցում գրում է իր առաջին ոտանավորները: Դրանք ներաշխարհային նոր դրսևորումներ էին, որոնք դառնում էին հայրենասիրության, մարդու՝ դեպի իր ակունքներն ունեցած ազնվացնող կարոտի արտահայտություններ:

Առաջին բանաստեղծությունը

1917-ին Երևանի «Աշխատանք» թերթում Գ. Արփունի ստորագրությամբ տպագրվում է առաջին բանաստեղծությունը՝ «**Հայրենիք**» վերնագրով: Մահարին հետագայում իրեն հատուկ հումորով պատմում է իր առաջին երկի տպագրության տագնապների մասին. «Թերթեր էինք ստանում, և հաճախ այդ թերթերում ես հանդիպում էի տպված բանաստեղծությունների՝ երջանիկ բանաստեղծների ստորագրությամբ: ... Թող մի

անգամ էլ իմ անունը տպվի թերթում, թեկուզ մերժեն ոտանավորս... Ու ահա 1917 թ. ուշ աշնանը ես դողացող սրտով փոստարկղ նետեցի իմ մի բանաստեղծությունը: Դրանից հետո ես ամեն օր՝ իրիկնամուտին, նստում էի փողոցի վրա նայող որբանոցի պատին և սպասում փոստային ցրիչին: Այսպես, մի օր ցրիչը պարզեց ինձ «Աշխատանք» թերթը, որի երկրորդ էջի վրա ես տեսա իմ բանաստեղծությունը: Ես հուզված ու տագնապահար նետվեցի պատից և թերթը դրոշակի նման գլխիցս բարձր բռնած՝ որբանոց մտա»:

11. Դու երբևէ կատարե՞լ ես բանաստեղծական փորձեր, ի՞նչ զգացումներ կունենայիր՝ տեսնելով քո տպագիր առաջին գործը:

Կորած ու գտնված Անուշ մայրիկը

Հետո այդ ամենին հաջորդում են համեմատաբար երջանիկ օրեր. Գուրգենը գտնում է Անուշ մայրիկին (նա Թիֆլիսում էր ապաստան գտել) ու եղբայրներին, այնուհետև մի միջոց՝ 1923-1925 թվականներին, սովորում Երևանի պետական համալսարանի պատմալեզվագրական բաժանմունքում:

Գուրգեն Մահարին մոր՝ Հայկանուշի հետ

Գուրգեն Մահարու պատանեկության ընկերուհիներից մեկը՝ Թամարա Չոլախյանը, պատմում է, որ Մահարին «միշտ ասում էր, որ հումորը, քնարականությունը և ամենալավ բաները, որոնք իր մեջ կան, ինքը ժառանգել է իր մորից: Իսկ ինչքան հրապուրիչ էր նա»: Իսկ գրողի այրու՝

Անտոնինայի հավաստամբ՝ Մահարին նույնիսկ պատկառելի տարիքում անընդհատ հիշում էր մորն ու կրկնում. «Մայրի՛կ ջան, Անո՛ւ ջան... Գուրգենն իր մոր անունն արտասանում էր մերթ տազնապած, մերթ ցավից, մերթ հուսահատությունից, մերթ ուրախությամբ և սիրով՝ ինչ-որ լավ, լուսավոր բան հիշելով՝ կապված անցյալի, իր սիրելի մոր հետ»: «Դու իմ աչքերի առաջ երևում ես բոլորովին երիտասարդ, բայց արդեն այրիացած, վշտից, արցունքներից և մեծ կորուստներից կռացած... Դու քո կյանքը նվիրել ես քո երեխաներին և արդեն չես մտածել անձնական կյանքի մասին: Հետո ես քեզ տեսնում եմ գաղթի ճանապարհին, որտեղ դու կորցրիր քո աղջկան և մորը: Իսկ հետո թբիլիսյան հիվանդանոցում ես՝ սպիտակ խավաթով: Իսկ հետո ես քեզ տեսնում եմ քո հրաշալի որդու՝ Սուրենի՝ 19-ամյա պատանու շիրմին ողբալիս...»:

Գուրգեն Մահարին Անտոնինային պատմել է, որ իր մտերիմ ընկերներից մեկը՝ Եղիշե Չարենցը, շատ է սիրել Անու ջանի կին, և այդ սերը եղել է փոխադարձ: Ահա Մահարու տիկնոջ հուշը. «Մեղանը պատրաստ է: Եվ տարբեր համեղ ուտեստներ, հայկական ճաշատեսակներ սպասում են ինչ-որ մեկի: Մայրի՛կ ջան, չէ՞ որ այն ժամանակ շատերը գիտեին, թե ինչ արվեստով ես դու դրանք պատրաստել: Ահա ամեն ինչ արդեն պատրաստ է, դու սպիտակ գոգնոցով ես... Ներս են մտնում Գուրգենն ու Չարենցը: Նրանք ուրախ են, քանի որ արդեն հասցրել են ինչ-որ բան խմել...

- Մայրի՛կ ջան, մենք սոված ենք:

Այո՛, մայրի՛կ ջան, Գուրգենն ինձ պատմել է, որ Չարենցը շատ էր սիրում քո ճաշերը: Իսկ ո՞վ չէր սիրում»:

«Նա շատ էր սիրում ինձ պատմել իր Անու ջանի մասին, իսկ ես սիրում էի հարցեր տալ նրան:

- Ահա մի անգամ ես վերադառնում եմ ու զիջերին: Եվ, իհարկե, խմած: Կարճ ասած՝ ես և Չարենցը հարբել էինք: Անու ջանի կըր, տեսնելով ինձ այդ տեսքով, շատ բարկացավ և առաջին անգամ ինձ մայրական ապտակ տվեց:

- Ծատ լավ է, քեզ այդպես էլ պետք էր, - ուրախացա ես: - Իսկ դու ի՞նչ ասացիր դրանից հետո, - հետաքրքրվում էի ես:

- Իսկ ես նրան բարձրացրի, պտտեցրի սենյակում, համբուրեցի և ասացի. «Մայրի՛կ ջան, մի՛ բարկացիր, հասկանո՞ւմ ես, ես ու Չարենցը...»: «Ես քո Չարենցին էլ կհասցնեմ», - խոստացավ մայրիկը: Բայց իր այդ խոստումը այդպես էլ չկատարեց... Մայրս սիրում էր Չարենցին և շատ էր հպարտանում, որ նա մեր տուն էր գալիս»:

Որդու աքսորից հետո եղեռն ու գաղթ տեսած Անու ջանի կըր մնում է միայնակ և այդպես մենակ ու մոռացված էլ մահանում:

Գուրգեն Մահարին կնոջ՝ Անտոնինայի և որդու հետ

Հետաքրքրասերի անկյուն

Ինչպե՞ս Գուրգեն Աճեմյանը դարձավ Գուրգեն Մահարի

Գրական կյանքի սկզբին տարբեր կեղծանուններ օգտագործելուց հետո Գուրգեն Աճեմյանն ընտրել է **Մահարի** տխուր ձևը՝ մի կողմից հետևելով 10-րդ դարի արաբ բանաստեղծ Աբու-լ-Ալա ալ-Մահարրիի անվանը, մյուս կողմից՝ պարզապես նկատի ունենալով մահը, որն ամբողջ կյանքում համառոտեն հետապնդել է իրեն՝ մա՛հ, արի՛ :

Գուրգեն Մահարին արտրված

Եղիշե Չարենցի և Ակսել Բակունցի պես Գուրգեն Մահարին ևս անարդարացիորեն մերժվել է խորհրդային իշխանությունների կողմից. նրա հասցեին հնչել են քաղաքական ծանր ու կեղծ մեղադրանքներ: Հայրենի եզերքը կորցրած, գաղթ ու ավեր տեսած և զանազան որբանոցներում տառապած երիտասարդը հանիրավի արտրվել է Սիբիր և իր կյանքի լավագույն տարիները (1936-1954)՝ 444-օրյա չնչին ընդմիջումով, անցկացրել այնտեղ: Հետո արդարացվել է, վերադարձել Երևան՝ շարունակելով իր մասնակցությունը հայրենիքի գրական-մշակութային կյանքի զարթոնքին: Խաթարվել էր, սակայն, առողջությունը, և, իրոք, «արի՛, մա՛հ»-ը գալիս է. դա 1969 թվականին էր:

ԴԱՍ 2 ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԸ ԵՎ ԱՐՁԱԿԱԳԻՐԸ

5 ամենասիրելի բանաստեղծները

- Ավետիք Իսահակյան
- Միսաք Մեծարենց
- Վահան Տերյան
- Եղիշե Չարենց
- Սերգեյ Եսենին

Գուրգեն Մահարին 1920-1930-ականներին տպագրում է «**Բարդիներ**», «**Վարսակներ**» և «**Մրգահաս**» բանաստեղծական ժողովածուները: Դրանց մեջ կան ինքնատիպ բանաստեղծություններ, որոնք նվիրված են հողին, բնությանը, մրգահասի գրավիչ տեսարաններին, երագող հոգիներին: Այդ ամենը բնական երանգներ էր հաղորդում նորագույն շրջանի քնարերգությանը, քանի որ ասպարեզում հիմնականում գրոհային թեմաներն էին թմբուկ, կարմիր, հեղափոխություն...

Ահա «**Օրոր, օրոր**» բանաստեղծությունը (1926), որը բնության հետ մտերմության ազնիվ ապրում է: Ինչպես գործագուրթ մայրն օրոր կատեր իր մանկանը, այնպես էլ որդին է օրոր ասում մայր բնությանը.

ՕՐՈՐ, ՕՐՈՐ...

Արևավոր, արևավոր իմ սերերին,
 Իմ հույզերին արևավոր ու նո՛ր, ու նո՛ր,
 Իմ լույսերին ու լուսավոր իմ հույսերին,
 Ընկուզենո՛ւն լայնասաղարթ, օրո՛ր, օրո՛ր,
 Օրոր, օրոր:

Օրոր մարգին, արտույտներին, ծառին, ձորին,
 Կածաններին իմ մենավոր, կանաչ բարդուն,—
 Օրոր, քնքուշ իմ աքսաի՛, օրոր, մորի՛,
 Օրոր սարին, հանդին, արտին, օրո՛ր մարդուն,
 Օրոր, օրոր:

Շամբուտներին ու ամպերին մու՞թ ու անձև,
 Անտառներին, արոտներին, քամուն, քարին,
 Օրո՛ր սրտին իմ՝ արտի պե՛ս անձրևածե՛ծ,
 Օրո՛ր սրտին վարդերի պես արնակարմիր,
 Օրոր, օրոր:

Օրոր նրանց՝ արևային երգիչներին,
Ռրոնք մի օր երգ երգեցին ու անց կացան,
Կարդացողին օրոր – սրտոտ ու մտերիմ,
Կարդացողին, որ եղել է, հիմա չկա,

Օրոր, օրոր:

Գուրգեն Մահարին ամբողջ կյանքում ապրել է իր Վանի կարոտով ու մորմոքով: ««Վա՛յ, վա՛յ, վա՛յ, Անտոնի՛նա, դու չգիտես՝ ինչպիսի ծաղիկներ, ինչպիսի մրգեր կան այնտեղ: Եթե ես Վան գնամ, ծառի տակ պառկեմ, միանգամից կառողջանամ» (նա շատ հիվանդ էր): Վա՛ն, Վա՛ն, Վա՛ն, ինչպե՛ս էր նա կարոտում: Հարազատ քաղաքը, ծննդավայրը ամենաթանկն է աշխարհում: Նրա համար դա ամենաթանկն էր: Նա այնպե՛ս էր երագում այնտեղ լինել: Պատմում էր, պատմում էր», - հիշում է Անտոնինան:

1. Ո՞րն է մարդ-բնություն այս կապի ու մտերմության աղուները:

2. Ինչպե՞ս կրացատրես «արևավոր սերեր», «արևավոր հույզեր», «լուսավոր հույսեր», «մենավոր կաճաններ», «անձրևածեժ արտ», «արևային երգիչներ» արտահայտությունները: Կարո՞ղ ես դրանցով կազմել նախադասություններ:

Ինքնակենսագրական վիպակի հայ 5 ամենահայտնի հեղինակները

Այստեղ շրջանակի մեջ խճանկարի տեսքով կարելի է տեղադրել 5 լուսանկար՝

Ղ. Աղայանի, Գ. Մահարու, Վ. Թոթովենցի, Զ. Եսայանի և Ստ. Զորյանի:

20-րդ դարի 20-ականների վերջին և հաջորդ տասնամյակին խորհրդահայ գեղարվեստական արձակի ամենաբազմազան դրսևորումների մեջ հատկապես ընդգծվում է **ինքնակենսագրական վիպակի** ժանրը, որի առաջին արտահայտությունը հայ գրականության մեջ եղել էր դեռևս Ղազարոս Աղայանի «Արություն և Մանվել» ստեղծագործությունը (1866): Այդ ժանրը նորագույն շրջանում ներառում էր մի կողմից՝ ժամանակաշրջանի ազգային ողբերգական ճակատագիրը, մյուս կողմից՝ սարսափների միջով անցած գրողների անձնական վերափոխման պատմությունները: Մեկը մյուսի հետևից լույս են տեսնում Գուրգեն Մահարու («Մանկություն», 1928, «Պատանեկություն», 1929-1930), Վահան Թոթովենցի («Կյանքը հին Հռովմեական ճանապարհի վրա», 1930), Զապել Եսայանի («Միլիտարի պարտեզները», 1935) և Ստեփան Զորյանի («Մի կյանքի պատմություն», 1934, 1939) ստեղ-

ծագործությունները, որոնք, կառուցվածքային նմանություններով հանդերձ, ունեն բազում յուրահատկություններ:

Ինքնակենսագրական վիպակի հեղինակների պատումների 5 ամենաբնորոշ տարբերությունները.

- Դ. Աղայանի մանկական հիշողությունները պարուրված են անսահման հուսահատությամբ, հոր կողմից մերժված լինելու ծանր գիտակցմամբ:
- Գ. Մահարին ինքնակենսագրական դեպքերը ներկայացնում է նպատակալաց գործողության մեջ՝ եղեռնազարկ ընտանիքի գավակի երբեմն ընդմիջվող, բայց անհրաժեշտ հիշողություններով:
- Վ. Թոթովենցն իրար լրացնող, բայց դիպաշարային գիտակցված շեղումներով պատումը կառուցում է անգերազանցելի քնարականությամբ:
- Զ. Եսայանը հիմնականում կենտրոնանում է իր ներաշխարհի, սեփական ներգզացողության և հուզական վերապրումների վրա:
- Ստ. Զորյանը նախապատվությունը տալիս է պատումի հանդարտ եղանակին:

Գուրգեն Մահարին կյանքի տարբեր տարիներին գրել է կենսագրական հնգապատում՝

- «Մանկություն»
- «Պատանեկություն»
- «Երիտասարդության սեմին»
- «Երիտասարդություն» (անավարտ)
- «Ծաղկած փշալարեր»

Բանաստեղծական խառնվածքով օժտված Մահարին իր արձակ էջերում ևս բերում է քնարական շունչ, հույզերի գերող ջերմություն ու նուրբ հումոր: Նրա վրա մի կողմից ցնցող տպավորություն էին թողել Առաջին աշխարհամարտի բերած ավերները, աննախադեպ աղետի՝ Մեծ եղեռնի սարսափները, մյուս կողմից՝ նոր կյանքի հուսատու ազդանշանները: Եվ հայրենի եզերքը կորցրած վանեցի երիտասարդը բնատուր շքեղ ձիրքով սկսում է մասնակցել իր նոր հայրենիքի մշակութային կյանքի ստեղծմանն ու զարթոնքին: Հայացքը հառած գալիքին՝ նա իր պարտքն է համարում անցյալի ցավալի հիշողությունները շաղախել նոր իրականությանը՝ այդպես ստեղծելով հայրենի ժողովրդի անցած ուղու գեղարվեստական ազդեցիկ պատմությունը:

Դրա վառ վկայություններն են «Մանկություն» և «Պատանեկություն» վիպակները:

Փոքր-ինչ տեսություն

Վիպակը կյանքի ընդգրկմամբ, հերոսների քանակով և ծավալով գրավում է պատմվածքի և վեպի միջին տեղը: Այն ավելի փոքր է, քան վեպը, բայց ավելի մեծ է պատմվածքից ու նովելից: Մակայն այդ սահմանները բավական պայմանական են, և չպետք է զարմանալ, որ առանձին երկեր կոչում են և՛ պատմվածք, և՛ վիպակ (Ալեքսանդր Շիրվանզադեի «Արտիստը», Մուրացանի «Նոյի ագռավը»), իսկ ուրիշ երկեր՝ և՛ վիպակ, և՛ վեպ (Մուրացանի «Առաքյալը», Ալեքսանդր Շիրվանզադեի «Նամուսը»): Այդ ժանրերի միջև կայուն սահմաններ գծել հնարավոր չէ: Սերտոդեն կապված լինելով վեպի հետ՝ վիպակը ևս անցել է զարգացման գրեթե նույն ուղին: Վիպակի բնորոշ օրինակներ են Ալեքսանդր Շիրվանզադեի «Չար ոգին», Գուրգեն Մահարու «Մանկությունը» և «Պատանեկությունը», Ակսել Բալունցի «Կյորեւը», Հրանտ Մաթևոսյանի «Աշնան արևը» և այլ երկեր:

Ինքնակենսագրական վիպակի բնորոշ առանձնահատկությունն այն է, որ այնտեղ հեղինակի *ես*-ի պատմությունը միշտ ուղեկցվում է կյանքի լայն ընդգրկմամբ: Հերոսը խորհրդածում է կյանքի իմաստի և աշխարհում իր զբաղեցրած տեղի մասին: Ինքնակենսագրական վիպակում գուգահեռաբար երևում է դարաշրջանի մարդկանց ու իրադարձությունների գեղարվեստական պատմությունը, որն ընդլայնում է ինքնակենսագրական ժանրի սահմանները:

ԴԱՍ 3

«ՄԱՆԿՈՒԹՅՈՒՆ» ՎԻՊԱԿԸ

«Մանկություն» վիպակը պարուրված է անհուն թախիծով ու մորմոքող կարոտով: «Ճիշտ է, որ մարդիկ այն ժամանակ են սկսում մտածել իրենց մանկության մասին և հուզվել նրանով, երբ ծերացած են լինում... Չեմ կարծում: Ես միշտ էլ հուզվել եմ իմ մանկության հիշողություններով, միշտ մտածել եմ այդ երազային օրերի մասին և հիմա, երբ դեռ երիտասարդ եմ, ուզում եմ գրել այդ, նորից կրկնենք, երազային օրերի մասին», - այսպես է սկսում իր վիպակը հեղինակը: Եվ ահա ստեղծագործության էջերից ընթերցողի հետ մտերմիկ զրույցով աստիճանաբար մեզ են նայում անցյալի սիրելի դեմքերն ու տպավորիչ դրվագները՝ գորովագութ մայրը, ազնիվ և հրաշալի տատը, որին թոռնիկը «մայրիկ» էր կոչում, լսվում են նրա՝ երգով ուղեկցվող գունագեղ հեքիաթները... Երևում են նաև ցավալի իրողություններ՝ քեռու իբր պատահաբար մտավորական հորն սպանելը, սիրելի քույրիկի խելագարվելն ու մահը, առաջին անարատ սիրո մեղմ

սարսուռները... Այդ ամենը, սակայն, վիպակը չի դարձնում մի ընտանիքի պատմության ժամանակագրություն: Բնավ. դա մի ամբողջ սերնդի, իսկ ամբողջության մեջ՝ ժողովրդի կյանքի *գեղարվեստական* արտացոլանքն է: Իսկ ի՞նչ է այդ *գեղարվեստական*-ը: Այստեղ պետք է ուշադիր լինել և հասկանալ, որ ինքնակենսագրական վիպակի հեղինակը միշտ վեր է կանգնում սուսկ փաստագրական նյութից՝ այդ ընթացքում ստեղծելով տպավորություններ ու բնավորություններ, հոգեբանական իրավիճակներ ու անցումներ, այսինքն՝ *գեղարվեստական կերպարներ և պատկերներ*, որոնք մեծ կամ փոքր ուժով միաձուլվում են կյանքի սոցիալական, քաղաքական, բարոյահոգեբանական երևույթներին:

Ահա քեզ է ներկայացվում վիպակից առանձնացված մի հատված, որը կարծես անկախ պատմվածք է կամ նովել: Պատմվածք, թե՞ նովել: Դու ինքդ կորոշես, իսկ այժմ անհրաժեշտ է ուշադրությամբ ընթերցել այն:

Կարծում եմ՝ այստեղ նպատակահարմար է տեղադրել «Ջուլիակներ» հատվածը՝ «Ես մինչև հիմա դեռ լսում եմ նրանց մաքոքների ձայնը...» տողից մինչև «Ես վազեցի դեպի պատուհանը. ջուլիականոցը շրջապատված էր կրակե լեզվակներով»:

Անձանոթ բառերի բացատրություններ

- ջուլիակ** – կտոր գործող արհեստավոր՝ մանածագործ
- մաքոք** – մանածագործական հաստոցի չխկչխկացող մաս
- հակ** – մեծ կապոց՝ փաթեթ
- դու վի՞ր կառնես** – դու ո՞ւմ հետ կամուսնանաս
- մի՞ք գյավազանա** – մի՛ շատախոսիր
- ձիկ** – ինձ
- վրանբաց** - անպարկեշտ
- տուղտ** - ծաղկաբույս
- թաթ** – բրոյա կարճաճիտ գուլպա
- թոռ** – ուռկան՝ ձկնորսական ցանց
- զե՛ծ** – այժին
- օռոսպի** – անառակ, անբարոյական կին
- արշին** – երկարության հին չափ = 0, 711 մետրի
- պատանք** – դիակը փաթաթելու սպիտակ սավան

1. Հատվածը քեզ պատմվածք հիշեցրեց Դ. Դեմիրճյանի «Ավելորդ»-ի պես, թե՞ նորավեպ. սրընթաց էին գործողությունները, պատումն անսպասելի՞ ավարտվեց:

2. Բ^ոնչ էս մտածում այս նախադասության մասին. «Նա ինձ կապեց ջուլիականոցին, այդ ջահել ջուլիակը, որովհետև ինձ հետ խոսում էր ոչ թե որպես փոքրահասակի, այլ կարծես իրեն հասակակից մարդու հետ»: Քեզ դո՞ւր է գալիս, երբ հետո այդպես են խոսում:

3. Բնութագրի՛ր ջուլիակուկի Քինոյին. ինչպիսի՞ աղջիկ էր նա:

4. Բ^ոնչ էր պատահել, և ի՞նչ է ուզում ասել հեղինակն այս պատկերով. «Բսկ պատուհանների տակ ավելուկներն ու տուղտերն ավելի անհանգիստ էին օրորվում, ավելի կասկածով»:

5. Հեղինակին արդյոք հաջողվե՞լ է առանց մանրամասների (սիրո ջերմ խոստովանություններ, համբույրներ...) ներկայացնել Քինոյի ու Սեդրակի սիրո պատմությունը. եթե՛ այո՛, ապա ի՞նչ միջոցներով:

6. Ինչպե՞ս կրնոթագրես ջուլիականոցի տիրոջը՝ Հակոբ աղային: Ո՞ր հարցում նրա դաժանությունն իր գազաթնակետին հասավ:

7. Արդարացնո՞ւմ էս արդյոք Սեդրակի վրեժխնդրությունը: Դու ինչպե՞ս կվարվեիր նման իրավիճակում:

8. Կարո՞ղ էս իրարից գատել դեպքին ականատես հեղինակի արձանագրած իրական փաստն ու երևակայականը և մատնանշել գուտ գեղարվեստական պահերը:

9. Ջուլիակներ-Հակոբ աղա հարաբերություններում զգացվո՞ւմ են ժամանակաշրջանի սոցիալական անարդար կյանքի երևույթները:

10. Երբևէ եղե՞լ էս ջուլիականոցում կամ, այսօրվա խոսքով ասած, կտոր պատրաստելու արտադրամասում: Կարո՞ղ է քեզ գրավել այդ մասնագիտությունը: Այն ազնիվ գործ է և պահանջում է որոշակի վարպետություն ու ճաշակ:

Դու հավանաբար խղճացիր դժբախտ Քինոյին և մտածեցիր, թե մեր գրողներն ինչու են հիմնականում գրել տխուր բաների մասին: Բայց դա միշտ չէ, որ այդպես է. համոզվելու համար կարող էս կարդալ Ղ. Աղայանի «Հնարագետ ջուլիակը» փոքրիկ գրույցը և դասընկերներիդ հետ քննարկել այն:

Ավարտվում են երազային օրերը, և Մահարին հրաժեշտ է տալիս իր մանկությանը. «...Մանկություն, հեռավոր օրերի ոսկե գիրք, հեռավոր

օրերի մրգաստան, ահա փակում եմ քո դռնակը, ահա փակում եմ քեզ: Ես պատանի դարձա մի գիշերվա մեջ. քնեցի մի օր մանուկ և զարթնեցի պատանի, որպես մահիկ (կիսալուսին) ննջեցի և արթնացա որպես լիալուսին»:

ԴԱՍ 4 «ՊԱՏԱՆԵԿՈՒԹՅՈՒՆ» ՎԻՊԱԿԸ

Սկսվում է պատանեկությունը, բայց «լիալուսին» դարձած պատանու առջև բացվում են արյունոտ հորիզոններ: 47 բաժիններից բաղկացած «Պատանեկություն» վիպակը շերտ առ շերտ երևան է բերում խուճապի, գաղթի ու փախի ահասարսուռ տեսարաններ: Այն մի դեպքում սրտառուչ հրաժեշտն է Վանին, որն ուղեկցվում է բակից լսվող աքաղաղի վերջին զիլ ու երկար կանչով և Օղիկ տատի տխուր երգ-մրմունջներով, մյուս դեպքում՝ աղետալի ճանապարհի, հանդիպումների, նորանոր հանգրվանների ցնցող պատկերներով:

Վիպակի պատումում հաճախադեպ են դեմքերի ու դեպքերի մանրամասները, որոնք առաջին հայացքից կարող են թվալ աննշան: Դրանց մեջ է, սակայն, ստեղծագործության բուն ոգին, դրանք են, որ վիպակին հաղորդում են հոգեբանական խորք ու շարժում: Եվ ուշարժան է, որ գեղարվեստական հյուսվածքի մոայլ համապատկերում անգամ առկայծում է գալիքին հավատացող հեղինակի լուսավոր ժպիտը՝ ուղեկցված նուրբ հումորով:

Այստեղ կարելի է տեղադրել «Գիշեր և հուշեր» հատվածը՝ «...Կամավորները մտան Վան» տողից մինչև «Իսկ Նազելիենց տանը ողջ գիշեր կերուխում էր»:

Անձանոթ քառերի բացատրություններ

- կը պաքի** – կհամբուրի
- պուպրիկ** – երեխայի խաղալիք, տիկնիկ
- դուդու** (տուտու) – մայրիկ, կանանց համար գործածվող հարգական կոչում
- մեյտեղ** – միասին
- վարդնոց** – վարդանոց
- սաքու** – պատի երկարությամբ շինված քարե թումբ
- բարդիսաբախ, զամբելս** - խոտածաղիկներ
- պտկել** – բողբոջել
- չմբուլ** – սանձ
- չուր** – մինչև
- դոբ** – ուր

ալուչ – խնձորի տեսակ
սալոն – հյուրասենյակ
կշլե – գորանոց
մաղարա – քարայր
հանրմ – տիկին
խուր – հյուր

1. *Բնութագրի՛ր Նազելուն: Ինչո՞ւ են նրան գրավում ազատամարտիկները և հատկապես Վանա իշխանը, որը, ի դեպ, Նիկոլ Պողոսյանն է (1883-1915)՝ 1915-ի ապրիլին Վանի ինքնապաշտպանության կազմակերպիչներից մեկը:*

Վանի պաշտպանները

2. *Համացանցից գտի՛ր 1915-ի Վանի հերոսամարտի կազմակերպիչների անունագգանունները՝ Արամ Մանուկյանի գլխավորությամբ, և հիշի՛ր նրանց. այդ հերոսները հայ ժողովրդի արժանավոր զավակներից են:*

3. *Ինչպե՞ս է հեղինակը մարմնավորել առաջին սիրտ սարսուռները:*

4. *Ի՞նչ նշանակություն ունեն ատրճանակն ու ձին Նազելու համար:*

5. *Ի՞նչ ջանքեր է գործադրում Գուրգենը՝ արժանանալու համար սիրած աղջկա ուշադրությանը, ավելին՝ սիրուն:*

6. *Դու քո սիրտ էակին Գուրգենի պես կփորձե՞ս տանել մինչև աշխարհի ծայրը:*

Այստեղ այնուհետև կարելի է տեղադրել կարճառոտ, բայց շատ բնութագրական մի հատված՝ «Իգդիրում»՝ «Բարդինների փոքրիկ մի պուրակ, ծառերի տակ սպիտակ վրաններ. ահա այն, ինչ որ ինձ համար կոչվում է Իգդիր» տողից մինչև «Ես չեմ մոռանա այդ ածող օրիորդին»:

CHILDREN STRAYED ON THE WAY FROM VAN TO IGDIR
They were picked up and put into a home till they were identified by their parents. Note Russian priest at the right

Անձանոթ բառերի բացատրություններ

Իգդիր – հայկական քաղաք ներկայիս Թուրքիայի կազմում

իյուստրացիա – ցուցադրություն

ածել – լցնել, նաև՝ ձու ածել, նվազել, հարվածել, խփել, ապրել, կյանք վայելել

1. Ինչո՞ւ հանկարծ որբերին պատվիրված արհեստական՝ «ցուցադրական լացք փոխվեց իսկական լացի», և նրանք երկար ժամանակ չէին կարողանում հանդարտվել:

2. Ի՞նչ բառախաղի է դիմել հեղինակը «ածել նշանակում է լցնել, իսկ ես կարծում էի...» արտահայտությամբ:

3. Բացատրի՞ր «Արևի ձայնն ածել» դարձվածի իմաստը և դրանով կազմի՞ր նախադասություն

Գուրգեն Մահարին հավատում էր, որ «ամեն մեկի կյանքում պետք է մի փոքր անձրևային եղանակ լինի, որպեսզի հետո լավ փայլատակի արևը»: Դա, իհարկե, այդպես է, այդպիսին է կյանքի օրենքը, և նրա գրական ամբողջ ժառանգությունը դրա վկայությունն է: Ցավոք, ժողովրդական այդ իմաստությունը չտարածվեց Գուրգեն Մահարու անձնական կյանքի վրա. նա շատ տառապեց՝ շարունակ տեսնելով անձրև ու մշուշ, արյուն ու ցավ, իսկ արևոտ եղանակը նրա համար չափազանց կարճատև էր:

Ալ. Մակարյան

**Գուրգեն Մահարու ինքնակենսագրական վիպակների
դասավանդման շուրջ
Ամփոփում**

Հրապարակումը նվիրված է ՀՀ հանրակրթական դպրոցի 7-րդ դասարանի հայ գրականության դասագրքում տեղ գտած հերթական մի թեմայի («Գուրգեն Մահարի. «Մանկություն» և «Պատանեկություն») դասավանդման հարցերին: Այն պարունակում է ոչ միայն մանկավարժական մեթոդիկայի հնարքներ, այլև տեսական հարցադրումներ:

Գիտամանկավարժական միտվածություն ունեցող այս հրապարակման մեջ նորից շեշտադրվում է այն էական հիմնահարցը, որ դպրոցական «Հայ գրականության» դասագրքերի մատուցվող նյութերում ազգային ու համամարդկային հարաբերակցության մեջ ծանրության կենտրոնը պետք է լինեն ազգային ճակատագիրն ու սեփական ժողովրդի բարոյահոգեբանական յուրահատկությունները, հետո նոր դրանք ներհյուսվեն համամարդկային արժեքաբանությանը:

Альберт Макарян

О преподавании автобиографических повестей Гургена Маари

Резюме

Статья посвящена вопросам преподавания очередной темы из учебника по армянской литературе для 7-го класса – повестей Гургена Маари «Детство» и «Отрочество». В ней получили отражение не только методические навыки, но и постановка теоретических проблем.

В настоящей статье, имеющей научно-педагогическую направленность, вновь акцентируется следующая важная проблема: в материалах, представленных в учебниках по армянской литературе, в соотношении национального и общечеловеческого центр тяжести должен быть направлен в сторону национальной судьбы и морально-психологических особенностей собственного народа, и только затем последние должны вплестаться в общечеловеческую систему ценностей.

Albert Makaryan

On Teaching Autobiographical Novelletes by Gurgen Mahari

Summary

The publication is dedicated to some issues on teaching a subsequent theme (“Gurgen Mahari”: “Childhood” and “Boyhood”) that is included in the textbook on Armenian literature for the 7th grade at schools in RA. It encompasses not only pedagogical means but also theoretical questions.

This scientific-pedagogical publication re-emphasizes the essential issue that in the materials provided at schools in textbooks on "Armenian Literature", in the relationship between the national and the universal the central gravity should be put on the national destiny and the moral-psychological peculiarities of one's own people, which must then be intertwined with the universal valuation.

Խմբագրություն է ուղարկվել 20. 03. 2021թ.

Հանձնարարվել է գրախոսության 05. 04. 2021թ.

Տպագրության է հանձնարարվել 21. 05. 2021թ.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ԼԵԶՎԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ԴԱՎԻԹ ԳՅՈՒՐՁԻՆՅԱՆ

Արամեացիների լեզվի հայերեն անունը 3

ՍՐԲՈՒՅԻ ԳԱՍՈՅԱՆ, ՀԵՂԻՆԵ ՄԵԼՔՈՆՅԱՆ

Հատկացուցիչ-հատկացյալ շարադասական
կադապարի զարգացումը հայերենում
(ըստ Մ. Խորենացու «Հայոց պատմության» I գրքի) 18

ԳՐԱԿԱՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

ՆԱԻՐԱ ՀԱՄԲԱՐՉՈՒՄՅԱՆ

Ճանաչողության, հիշողության և ժամանակի
ֆենոմենները Ռուբեն Հովսեփյանի պատմվածքներում 32

ԱՌԼԻԱ ՍԱՐԳՍՅԱՆ

Դիտարկումներ պատմավեպի կերպարակերտման
առանձնահատկությունների շուրջ
(Ընթացի, Պ. Զեյթունցյան, Լ. Խեչոյան) 45

ՍԻՐԱՆՈՒՇ ՓԱՐՄԱԴԱՆՅԱՆ

Հայոց դարձի պատմությունը Հովհաննես Վանանդեցու
«Արփիական Հայաստանի» պոեմում 61

ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ

ՏԻԳՐԱՆ ՊԵՏՐՈՍՅԱՆՑ

Քուրդ Բ Անբերդեցի Երկարակյաց իշխանաց իշխան.
Ժամանակն ու գործը (Մաս I) 78

ՄՇԵՐ ՂԱԶԱՐՅԱՆ

Տեղեկագիր Հ. Յ. Դաշակց[ութեան]. Ատրպատականի
Կենտրոն[ական] Կոմիտեի 1920 Մայիսից - 1921 Նոյեմբեր
(ներկայացրած VIII Շրջանային Ժողովին) 91

ԱՐՇԱԿ ՆԵՐՄԻՍՅԱՆ

Տիրան Արշակունու և հայոց եկեղեցու
փոխհարաբերությունների քննական վերլուծություն 105

ՄՇԱԿՈՒՅԹ

ԼՈՒՍԻՆԵ ՍՈՂՈՍՈՆՅԱՆ, ՀԱՅԿ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ

Մշակույթը այսօր և հեռանկարում 113

ԱՐՓԻՆԵ ԹՈՐԻԿՅԱՆ

Օմար Շայամի «Ռուբայաթի» նկարգարդումները
Սարգիս Խաչատուրյանի արվեստում 118

ԱՐՄԵՆ ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ

Կավճամատիտի վարպետ Արսեն Շաբանյանը 129

ԳՈՌ ՄԵԼԻՔՍԵԹՅԱՆ

Իննովացիոն տեխնոլոգիաների կիրառումը «Համաշխարհային
գեղարվեստական մշակույթ» դասընթացում 136

ՀԱՅԿ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ

Ազգային մշակութային ժառանգության պահպանությունը 145

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

ԱԼԲԵՐՏ ՄԱԿԱՐՅԱՆ

Գուրգեն Մահարու ինքնակենսագրական
վիպակների դասավանդման շուրջ 150

ՆԱՐԻՆԵ ՄԱՏԻՆՅԱՆ

Ուսուցչի ռեֆլեքսիվ կոմպետենցիայի զարգացման մոդելները 175